

glas

SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

Leto XIX, 9

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

September 1972

110 LET TEČE, KAR JE UMRL
VELIKI SLOVENEK

ANTON MARTIN
SLOMŠEK

Kdor svoj materinski jezik zavre ter ga pozabi in zapusti, je podoben zmedenemu pijancu, ki zlato v prah potepla in ne ve, koliko škodo si dela. Slovenski starši, ki slovensko znajo, pa svojih otrok kar slovenskega jezika ne učijo, so nehvaležni hišniki, ki pripravijo svojim otrokom drugo domačo reč, ki so jim jo izročili njih dedi. Taki očetje in matere so podobni slabim gospodarjem, ki svoje očetno gospodarstvo prodajo, kupujejo drugo pohištvo, poslednjič pa večji del najdejo beraško palico.

Kar je oče dobrega prejel od svojih starih, mora zapustiti svojemu sinu, in kar se je mati hvalevrednega naučila od svoje matere, bo zapustila tudi svoji hčeri. Materinski jezik je najdražja dota, ki smo jo dobili od svojih starih; skrbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati in ga zapustiti svojim mlajšim. Človeški jezik je talent, katerega nam je izročil Gospod nebes in zemlje, da bi z njim barantali in dobili večiko dobička. Kdor svoj materinski slovenski jezik pozabi, svoj talent mačopridno zakoplje; Bog bo enkrat terjal in vsi zaničevalci svojega poštenega jezika bodo potisnjeni v vnanjo temo. Oj ljubi lepi in poštenu slovenski materinski jezik, s katerim sem prvič klical svojo ljubeznivo mamo in dobrega ateja, v katerem so me moja mati učila spoznavati Boga, v katerem sem prvič častil svojega Stvarnika! Tebe hočem kakor najdražji spomin svojih staršev hvaležno spoštovati in ohraniti, za tvojo čast in lepoto skrbeti po pameti, kolikor premorem; v slovenskem jeziku do svoje poslednje ure najrajši svoje hvaliti Boga; v slovenskem jeziku najrajši učiti svoje brate in sestre Slovence in želim kakor hvaležni sin svoje ljube matere, da, kakor je bila moja prva beseda slovenska, tako naj bo slovenska tudi moja poslednja.

iz slomškove pridige
(drobtinice, 1849)

france
gorše
75 let

FRANCETA GORŠETA 75 pomladi se mi zdi kot zvrhan pehar petinsedemdesetih bogatih in zrelih sadov. Polnosti dušnih doživetij in upodobljene lepote. V mavcu, v kamnu, v lesu, v bronu. Tam so njegovi križevi poti, njegove Madonne, njegova Materinstva, njegovi sveti, njegovi slovenski preroki, vojvode, junaki in vodniki, njegova Križanja in njegovi portreti, njegova lirika in epika, balada in vrisk in ritem in ples, ne nazadnje njegove risanke in črteži. Polnost umetnika, živost življenja, zadovolje na prehojeni poti, odpočitje mojstra po zvesto opravljenem delu: ob večerni uri, ko sonce še ni zašlo, pa se na jasnem nebu že nasmiha Danica, oznanjujoča plodnost jutrišnjega dne.

FRANCE GORŠE je naš umetnik. Pravim naš, ker je zdomske krvi. Svetovljan, ki je zanesel slavo in sloves slovenskega imena čez vse kontinente. S svojo umetnostjo služi živosti in neumrljivosti zemlje, ki ga je rodila. Od vseh zdomec nas prav zanesljivo najlepše in najbolj stvarno in tudi najbolj vidno predstavlja svetu. Njegova dognana plastika visokega poleta govori slovensko, oznanja slovensko, živi slovensko in priča slovensko: zgovornejše od najbolj zgovorne besede, živejše od najživejše prepričevalnosti, razumljivejše od najrazumljivejše dokazovalnosti: o življenju o veri v življenje, v človeka, v višji svet. V svet duha. V človeka v svetu duha. V svet ljubezni. Kajti Goršetova umetnost je v les vgrebljena in v kamen zasekana ljubezen.

FRANCE GORŠE je umetnik Slovenske kulturne akcije. Zato je njegov življenjski praznik tudi naš praznik. Starosta naše ustanove. Njen redni član od početnih dni. Njegova je prva likovna stvaritev v Kulturni akciji: risanke za Kosov Križev pot prosečih. Njegove so opreme Meddobja, njegova je glava v našem Glasu. Njegove so mnogotere podobe, ki lepoté premnog slovenski družinski dom. Njegov je risani križev pot v kapeli Rožmanovega zavoda v Adroguéju. Razstava njegove grafike je bila med prvimi razstavami v Akciji.

DOMOVINA, ki je domovina nad vsak trenuten režim – ta je in mine; domovina pa ne mine – ga je počastila za 75 let. Z retrospektivno razstavo umetnikovih del na letošnjem poletnem festivalu v Kostanjevici na Dolenjskem. S čudovito bogatim katalogom, ki je resnično bibliofilsko doživetje. Z razstavitvijo vseh dosegljivih mojstrovih del. 604 Goršetove stvaritve so zapisane samo v tem katalogu. O Goršetu so pisali doma in so pisali v svetu. In še pišejo. In bodo pisali. V razstavnici katalog

mu je eno svojih najlepših in najbolj dognanih monografskih študij tik pred smrtjo napisal akademik France Stele: poslednje pisanje največjega sodobnega slovenskega umetnoslovca – umetniku zdomecu. In vendar – razstava je in razstave ni; nazadnje – tudi v slavje petinsedemdesetih plodnih let grenka kaplja. Kajti tik preden naj bi jo bili slovesno odprli, je odprli – niso. Po ukazu od zgoraj. Ker je Gorše **zdomski umetnik**. Ker je volil svobodo in z njo pač vse grenkosti, ki jih svoboda prinaša. Ker uradnemu režimu na Slovenskem pač ne gre v račun, da bi priznal umetnika svetovne slave, ki se ni hotel pokloniti nasilju.

Nič zato, mojster GORŠE! Z vrhniškimi bardom kliče mo tem smešnim lakajem neslovenskega izma: Nehajte, ta burka je stara že tisoč let!... In dobro vemo, da z nami enako mislijo vsi, ki jim je slovenstvo mar. Ki jih ni malo.

Nič zato, mojster GORŠE! Mnoge ujme in bridke ure so se v tisoč letih in več točile čez Slovenijo in čez Slovence. Pa niso vzele vere. In niso zlomile duha. In niso strle žilavosti. Pa so bili Bavarci in so bili Benečani. Pa so bili Turki in so bili janičarji. Pa so bili Nemci in Lahi in Ogri. Pa so bile vojske in kuga. In so na slovenskih gričih njega dni zažigali kresove. Da so svarili pred Turkom. Turška kavalerija je vdrla v deželo, vdrla in odšla. A freske Janeza Ljubljanskega so ostale. In tiste na Vrzdencu tudi. Pa nad Begunjami tudi. Pa pri Sv. Primožu nad Kamnikom tudi. In na Ptujski gori in na sto in sto krajih. Pa še sto in sto lesenih soh slovenskih Madon. In sto in sto znamenj po slovenskih poljih. In sto cerkvá po slovenskih gričih. Kdo še zmislí danes na Turke? Slovenske Madone pa so lani na svetovni razstavi južnoslovenske umetnosti v Parizu zvabile v občudovanje največ tužcev!

Nič zato, mojster GORŠE! Domovina ne misli, kot mislijo ti, ki ji danes vladajo. Četudi je razstava v Kostanjevici

ne-razstava – domovina svojega umetnika slavi. In tudi zdomeci svojega umetnika slavé: ker je za slovenstvo opravil v svetu veliko, čezveliko delo. Z njim si je sebi sam postavil spomenik, ki bo preživel ujme in bridkosti zdanjih dni; ki bo prihodnjim rodovom pričal o veličini slovenskega duha; o zmogljivosti slovenskega talenta; o plodnosti slovenske umetniške misli.

Mojster GORŠE! Zate na tvoj petinsedemdeseti pomladni dan 26. septembra pač v polnosti velja beseda, ki jo je véliki Paul Claudel položil na jezik stavbeniku mojstru Petru Craoncu:

Jaz ne rezljam od zunaj podobe.

Ampak slično očaku Noetu, sredi svoje velikanske ladje

marljivo delujem v notrini in vsenaokoli vidim vse, kako vse k nadi vstaja v zrak!

Kaj se pravi izklesati telo v primeri z dušo, ki jo je ujeti, in to v primeri s to blagoslovljeno daljino, ki jo je spoštljivo srce pustilo prazno, odstopivši izpred svojega Boga?

Meni ni nič pregloboko: moji rovi segajo do vodovja glavnih žil.

Mojim obokom ni nič previsoko: konec mojega zvonika

molí v nebo in jemlje Bogu blisk!

Peter Craonec umre, a deset devic, njegovih hčer, ostane,

kakor vdovin vrč,

v katerem se neprestano obnavlja moka ter posvečena merica olja in vina.

Mojster GORŠE – na srečna leta!

nikolaj jeločnik

editorial

YA ES un lugar común repetir que se vive un tiempo de crisis. De una crisis que alcanza a todos los valores y estructuras. De una crisis que abre un angustioso interrogante hacia el futuro.

Pero el hablar de crisis no debe mover a infundadas alarmas. La crisis es señal de cambio y el cambio es una manifestación de vida. No sufren crisis las piedras, pero tampoco progresan. Por ello, frente a una situación de crisis no corresponde entrar en alarmas histéricas o encerrarse en negativismos estériles.

Uno de los campos en que la crisis es más visible es el de los valores y estructuras religiosas y, dentro de esa evidencia, donde aparece más clara es en la juventud. No puede sorprender: precisamente la juventud, por su enorme vitalidad, es medio propicio para exacerbación de todos los procesos, desde los biológicos hasta los espirituales, desde los anecdóticos, hasta los históricos.

Interrogar e interrogarse con relación a la actitud de la juventud

frente a lo religioso es un poco preguntar por la actitud frente a todo, frente "al gran envolvente", como dijo Jaspers.

"No debe ceñirse el concepto de religión y reducirlo al de un hábito ritual: en el fondo, estamos frente a una cosmovisión esencialmente comprometida y comprometedora", señala un estudiante universitario.

"El problema de Dios —argumenta un aprendiz gráfico— plantea siempre una situación límite: no puede eludirse, es forzoso darle respuesta cualquiera que ella sea. Por ello, la naturaleza del problema hace que tenga una especial resonancia en nosotros, los jóvenes."

Y también esa resonancia tiene decisiva importancia para comprender los grandes temas del mundo de hoy. La juventud, como una gran caja de resonancia, explicita explosivamente las preguntas, a la vez que las esquematisa en sus datos esenciales.

I. n.

kulturni večeri ki bodo

dober večer, tokio – za ljubezen in smrt
in še kaj. . .

(9. kulturni večer, v soboto 7. oktobra 1972)

DOBER VEČER, TOKIO – ZA LJUBEZEN IN SMRT IN ŠE KAJ. . . je avdiovizualni prikaz poezije letošnjega nagrajenca tržaške literarne nagrade Vtaje in našega rednega člana pesnika VLADIMIRA KOSA. Večer bo v okviru literarnega, glasbenega in gledališkega odseka. Esejisti France Papež bo uvodoma bral svojo najnovejšo študijo o Vladimiru Kosu in njegovi poeziji. Avdiovizualni del pa je pripravil Nikolaj Jeločnik, ki je z igralko Natašo Smersujevo posnel na zvočni trak lasten izbor in priredbo Kosove poezije iz pesnikovih zbirk: Dober večer, Tokio; Ljubezen in Smrt. In še nekaj; Dnevnik ugaslih trenutkov iz Fudži; Jesen otoške postojanke 81; pa še malo, pa bodo češnje drhte (zadnje tri so nove, še neobjavljene). Recitacija je ubrana na folklorne japonske motive, ki jih pojejo Tokijski pevčki. Vizualni del je zamislil in izdelal član gledališkega odseka lic. Janez Zorec, ki je uporabil izvirne diapozitive iz Japonske, dar pesnika Kosa, in jih poživil z lastnimi barvnimi abstrakcijami odgovarjajoče vzdušju in ritmu posameznih recitiranih pesmi.

Večer je po izbiri tematike in načinu predstavitve novost med nami.

jedrska elektrarna v atuchi

(10. kulturni večer, v soboto 21. oktobra 1972)

Ing. MARTIN POVŠE je slovenski atomski fizik, ki sodeluje pri gradnji argentinske elektrarne na jedrski pogon v Atuchi pri Buenos Airesu, ob velereki Paraná. O pomenu te edinstvene gradnje v Južni Ameriki bo predaval na tem večeru z željo seznaniti slovensko občinstvo s koristimi porabe jedrske sile v neuničevalne namene.

evolucija zvezd

(11. kulturni večer, v soboto 4. novembra 1972)

Lic. JANEZ ZOREC je mlajši slovenski astronom, ki je doštudiral in diplomiral na državni univerzi v La Plati. S svojim predavanjem o evoluciji zvezd se vključuje kot znanstvenik v kulturno tvornost Slovenske kulturne akcije kot prvi predstavnik mladega rodu v naših vrstah. Njegovo predavanje, ki bo v španščini s slovenskim uvodom, je posebej tehtno, ker nam bo mladi astronom v njem razvil tudi lastna dognanja in teorije o postanku nebesnih teles.

Avgusta je umrl v Ljubljani 86-letni umetnostni zgodovinar dr. FRANCE STELE, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, častni član ljubljanske univerze, njen redni profesor in katedratik za umetnostno zgodovino, dolgoletni vodja Društva za varstvo spomenikov, dolga leta urednik revije Dom in svet, tajnik PEN kluba, predsednik Umetnostno-zgodovinskega društva... Mož številnih funkcij, ki je vse opravljal v polni meri. Mož izrednih talentov, čudovitega spomina, neizmerne marljivosti, zglede urejenosti ter znanja vseh evropskih jezikov, celo nekaterih azijskih, ki se jih je naučil v ruskem ujetništvu med prvo vojno, preden se je okrog sveta vrnil domov. Pisatelj in znanstvenik izrednega peresa, kritik prefinjenega čuta, svetovljan, ki je slovensko ime ponesel na svetovne umetnostne forume.

Ves svet mu je bil domovina. Že kot osemdesetletnik in več je obiskal Ameriko. Povsod je bil domač, kamor je prišel, kajti govoril in predaval je v jeziku dežele, ki ga je sprejela kot gosta; naj je že bilo v Madridu ali v Parizu, v Londonu ali v Bratislavi, v Pragi ali v Krakovu, celo v Budimpešti, da ne govorim v Rimu, kjer je preživel več mescev. Tam je prišel v stik z našo emigracijsko publicistiko: njeno delo je poslej spremljal z veliko ljubeznijo; v Rimu se je po prijateljstvu, ki ga je vezalo na pokojnega Marijana Marolta, seznanil tudi z delom in prizadevanji Slovenske kulturne akcije: poslej je bil vse do smrti v svetu in v matični Sloveniji naš največji zagovornik in med našimi prvimi prijatelji.

Vedno je gladil pot mladim. Brž po vrnitvi iz ujetništva v Rusiji je z njegovim mentorstvom zvezan vzpon slovenskega ekspresionizma, literarnega, posebno pa likovnega. Brata Kralja, novomeški umetniški krog ob Božidarju Jak-

cu in drugi so našli v Steletu in v njegovem Domu in svetu odprto pot in prijateljsko besedo opore in poguma. Pokojni pesnik Jože Piber, ki je umrl kmalu po maturi, je bil še študent, ko je vehementno napadel v imenu ekspresionizma Vavpotičevo impresionistično razstavo v Jakopičevem paviljonu. Slovenec ni hotel objaviti avantgardne kritike, dokler ji ni uvoda napisal Stele. Tako je botroval še marsikateremu mlademu, pa tudi starejšemu, prav do zadnje razstave-nerazstave na letošnjem kostanjeviškem festivalu 75-letnega našega rednega člana Franceta Goršeta, kateremu je v imenitni katalog za razstavo napisal svojo zadnjo obširno kritično študijo: labodji spev, ki ga je posvetil članu Slovenske kulturne akcije – slovenskemu zdonskemu umetniku.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA je s smrtjo Franceta Steleta izgubila iskrenega prijatelja, domovina pa velikega kulturnega delavca, ki ga bo v taki univerzalnosti, kot je pokojni bil, težko, težko nadomestila: Stele je bil eden tistih vekovitih enciklopedistov, ki se porajajo na redke čase. Imel je mnoga visoka odlikovanja, tudi inozemska – njega dni je bil častni konzul poljske republike – pa je bil skrajno skromen in preprost, tih in redkih besed, a prijeten besednik v intimni družbi zvečer, ko se je oddahnil po svojem dnevnem pisanju in predavanjih. Za svoj življenjski jubilej je dočakal še lepo presenečenje, da mu je slavnostno publikacijo za njegovo ogromno bibliografijo sestavila njegova družina: žena knjižničarka dr. Melita Pivec Steletova; hčerka Melita in sin France – znanstveniki iz družine velikega znanstvenika. Slovenska kulturna akcija z njo sočustvuje.

t i n e d e b e l j a k

marijan marolt v dijaških letih

spomini

Za letošnji 4. kulturni večer naše sezone v Buenos Airesu, ki smo ga posvetili spominu pokojnega tajnika Slovenske kulturne akcije umetnostnega zgodovinarja MARIJANA MAROLTA, je njegov sošolec iz dijaških let v benediktinski gimnaziji v št. Paulu na Koroškem prof. Jožko Hutter iz Globasnice napisal nekaj spominov o Maroltovem šolanju na tem slovitem zavodu. Ti spomini so bili prebrani na kulturnem večeru, tu jih objavljamo, da jih otmemo pozabi; služijo pa tudi v mnogičem za globlje poznavanje karakternih potez tega izrednega kulturnega delavca, ki je bil MARIJAN MAROLT.

MAROLT je bil verjetno od vsega početka moj sošolec na privatni benediktinski gimnaziji s pravico javnosti v št. Paulu, vendar se ga jaz iz prvih let ne spominjam tako kot se npr. Dolničarja, Albrehta, Zabreta. Vsi ti so bili konviktarji, notranji dijaki v zavodu Josefimum, kamor so hodili gojenci z vseh vetrov, posebno še aristokratje s cele Avstroogrske, zlasti Dunajčani. Tako sem jaz prvo leto sedel med Cohenom iz Kaira in Albancem Sepichem, drugo leto pa med baronom Sterneckom in grofom Thunom. Jaz sem bil marktist, zunanji učenec, ki sem stanoval v trgu. Marktistov nas je bilo kakih deset; ostali so bili notranji, konviktarji. Nosili so uniformo kot bodoči oficirji. V gimnazijo so prihajali in odhajali v sprevidu in s spremstvom. Marktisti smo imeli stike z njimi samo v šoli, boljše: med poukom v odmorih na hodnikih. Kdaj in o čem sva se z Maroltom prvič pogovarjala, se več ne spominjam, saj bo kmalu že 60 let od takrat! Mirnim in prelepim šentpavelskim letom so sledili na Koroškem težki in viharni časi. Zbližala sva se in prijatelja sva si postala prav gotovo, če ne prej, v času Majniške deklaracije. Takrat je postal Marolt vodja ne samo Slovencev, temveč vseh Slovanov na gimnaziji. Bolj razgledan je bil kot drugi, pogumen, včasih kar gospodovalen. Če sem ga miril, me je nagnal s strahopetcem "Feiglingom". Profesor nemščine je njegove naloge večkrat posebej pohvalil. Če je bil Marolt v višjih razredih odličnjak, res ne vem. „Primus“, prvi v našem razredu je bil vsa leta Dominik Shitek, koroški Slovenec, ki je umrl kot mlad bogoslovec. Če bi ostal pri življenju, bi verjetno imeli danes tudi Koroški Slovenci velikega pesnika.

Spomin na Marolta mi oživi v zvezi z neko Reziko Varšek z Verda. Morda je bila ta prva Maroltova ljubezen. V kon-

viktu je vladala stroga cenzura in Marolt me je prosil in tako dolgo nagovarjal, da sem pristal in postal njegov pismonoša pod pogojem, da bom vsa njegova pisma prej sam „cenzuriral“. Mene so njegova pisma močno vznemirjila, bila so mi kot odkritja neznanih svetov. Vsebine se žalibog več ne spominjam, razen njegove tožbe, da ona doma lahko boža psičke, mačke, celo prašičke, on pa je niti od daleč ne more gledati, kaj šele da bi se mogel z njo pogovarjati...

Tudi zadnji dan njegovega bivanja z nami mi je še v bledem spominu. Bilo je menda v šestem gimnazijskem razredu. Na majniškem izletu smo bili v neki gostilni na Golici. Medtem ko smo drugi smeli piti le brezalkoholne soke, je sedel Marolt pri razrednikovi mizi in pil, kot njegov ljubljenec, vino in ne vem kaj še vse. Pri odhodu, ko smo iz zaduhle sobe stopili na zrak, se Maroltu nenadoma zvrtil v glavi. Kot da je poveljnik slovenske vojske nas začne komandirati in nas pošiljati na fronto za Jugoslavijo. Ni se dal umiriti. Vse je letelo skupaj. Izzval je javen škandal. Klical je Korošca in ne vem, koga še ter poveljeval: „V naskok!“ Ni se dal ugnati. Nazadnje je razrednik z ostalimi odrinil domov, meni pa je ukazal, naj ostanem pri Maroltu in ga streznjenega privedem nazaj. Ves dan sva hodila in proti večeru prišla na cilj

„Marolt je izključen!“ je udarila novica, ko pridem drugi dan v šolo. V velikem odmoru smo Slovenci v dolgi vrsti stali na gimnazijskem igrišču, ki je ležalo ob progih. Prav tedaj je privozil vlak z odhajajočim Maroltom. Tedaj smo se zadnjič z njim pozdravljali – Nemci pa so zmerjali in pljuvali...

dragi MED,

OPROSTI – to pismo se je zakasnilo zaradi prevročega japonskega poletja. Javil si se mi bil s šifro XII, 2, v hladnem modrikastem plašču – da se tako izrazim – kakor nalašč za vroče razmere, a mene ni bilo v tem desetmilijonskem mestu. A zdaj si spet pri meni, skupno z avgustovim Glasom. Kako je neki mogel Novi list zapisati – pravkar ga Glas omenja, – da počasi nazaduješ „v primerjavi z začetnimi letniki...“? Spet se mi zdi, da sem na začetku novega meddobja.

JE KDO pohvalil Vinka Brumna za čudoviti esej o širokosrčnosti? Mož zasluži! Njegov esej 22 strani je ustvarjalna filozofija, podana s toplim, konkretnim slovenskim srcem. Kdor se bo hotel dognanem tega eseya zoperstaviti, bo moral to storiti enako znanstveno, kot je pisan ves esej. Da bi le gospod Brumen še dolgo živel med nami in premišljeval za nas. Ko bi imel časa na pretek, bi esej prevedel v japonščino – mladi Japonci cel dan stikajo po knjigarnah (ki jim to dobrodušno dovoljujejo) po originalnih razmišljanjih za naše 20. stoletje – in kolikokrat se morajo zadovoljiti s Sartrom... včasih z Buberjem ali redkeje z Marcelom... Esaj priporočam vsakemu besednemu ustvarjalcu, ker nudi poglede v mehanizem umetniškega ustvarjanja.

Papežev prevod Nerudove Machu Picchu se bere tako neprisljano in slikovito, da človek pozabi, da je to prevod. V Papežu imamo mojstra prevajalca; upam, da ga kot pesnika ne bomo izgubili. Literarna zgodovina pozna genialne pesnike-prevajalce, ki jih je prevajanje tako ujelo v svojo skrivnost, da so pozabili na svojo pesem. Mimogredé: Nerudov spev št. 1 (na str. 107) bi dal brati vsakomur, ki bi hotel čisto moderno peti: celo abstraktne besede imajo obliko in barvo, da moremo svet na nov način otipati. Papeževa pesem v španščini na str. 81 – no te he escrito antes – diši po Južni Ameriki. Nekoliko več slik, bolje: slikovitih besed bi si želel v njej, nekaj takega kot njegove čarobne besede „en las estancias lejanas“. Čisto krivoversko sem pod zadnjo katico na str. 82 zapisal „korekturo“: „Las palabras que significan una disposición entre el cielo y las arenas, un afecto en las estaciones lejanas. Una poesía en la cima del verano.“ Kar izražajo abstraktne besede kot take, pravi nekje T. S. Eliot, morajo dati čutiti konkretne besede v pesmi, če se dá seveda; isti Eliot dostikrat uporabljaja abstraktne besede, bodisi zaradi njihovega zvoka, ali pa nasprotja s konkretnimi besedami ali pa glede na svojevrstno okolje. Zaradi ritma bi tudi spremenil npr. v drugi kritiki na str. 81: „pero es tiempo de hablar – de decir las cosas, de hablar del tiempo. El que se ha ido, como se va una persona conocida, querida, querida. Es necesario hablar del dolor hacia un país“, etc. Naj mi gospod pesnik oprostí tako pisanje: ko bi ga ne bil cenil, bi teh vrstic ne bil zapisal. A v Papežu ležijo zakladi pesmi zakopani in meni je kakor prvim osvajalcem, ki so vročično iskali zlato in srebro.

Na svoji pisalni mizi imam prav za ta pomenek s teboj, MED, 238 strani debelo The Pocket Book of O. Henry Stories. Moja je – 20. izdaja (junija 1970, v New Yorku, pri Washington Square Press). O. Henry me spominja na Leva Detela, ki je na str. 120 do 124 objavil tri, recimo, kratke povesti pod skupnim naslovom Profesorska trilogija. Kakšna svežina pripovedovanja posameznosti na filmsko živem ozadju! Kako otipljivo se v teh treh povestih srečujemo v življenju človeka s silo pod spačeno krinko nasilja! In vendar se vse tri povesti končajo kakor moderne pravljice, če sem prav razumel. Naj bo človek kakršnegakoli mnenja glede snovi in načina O. Henryjevega pripovedovanja – 20. izdanje priča o njegovi nesmrtni priljubljenosti. In vsaka njegova povest je, kot pri Deteli, sveža do potankosti, in se giblje med ostro začrtanimi ljudmi, in – se konča med istimi ljudmi, na tej in tej cesti, v tem in tem cestnem bloku, veselo ali včasih žalostno; in človek si reče: „Te ljudi sem nekje srečal.“ Ali pa: „Te ljudi bom nekje srečal in jih (morda prvič v življenju) prav razumel; O. Henry mi je pokazal njihovo notranjost.“ O. Hen-

ryjevega ustvarjanja in O. Henryjevega slovesa želim temu nemirnemu zdmskemu Levu. Z duhovnimi očmi prebiram japonsko izdajo njegovih bodočih stvaritev: „Kratke Moderne Povesti. Za smeh in za žalost. Prevod 20. slovenske izdaje. Napisal D. Lev.“

Franka Žebota „Prešeren in Slomšek“ je bilo zame pravo literarno-zgodovinsko razodetje. Esaj se mi zdi znanstveno soliden, bogat na opombah, in trezno osvetljuje v zaključku, ki se mu – vsaj jaz – ne morem izogniti z drugačnim mnenjem. Tudi mi, zdomeci 20. stoletja, potrebujemo moše s Slomškovim vidom „integralnega slovenstva“, kot pravi esaj na str. 139, da mu ga je Prešernu posredoval prav Slomšek. Slomškov nam je treba, in – Prešernov.

Po teh besedah, dragi elegantni MED, se ti bo najbrž zdelo, da sem v japonski vročini zblaznel. Toda dejstvo, da nas je malo, ne odloča; odločajo možganske celice v zvezi v celicami srca in govornih organov, pa čeprav se genetično nahajajo le pri enem samem človeku. Odloča kakovost. Na str. 158-159 je biografska informacija o kiparju Francetu Goršetu, ki lepo pomaga pri življenju v njegove kipe, kakor jih prikazujejo umetniške priloge. Meni najbolj ugaja Folklorni duet na str. 96 c: mož in žena zares živita, polna dobre prsti in veselih kapelj življenja. Drugi pa najbrž čutijo podobno pri drugih Goršetovih stvaritvah. Folklorni duet se mi zdi, da predstavlja višek Goršetovega ustvarjanja: podoba je več kot slika in je obenem manj kot oder živih oseb. Ali moremo od plastike zahtevati več? ((Mimogredé: javno bi se še enkrat rad zahvalil g. Goršetu za tisto „staro“ slovensko ljubeznivost, ki ga odlikuje: prispeval je bil izvirne risbe za „moj“ Križev pot prosečih, čeprav sem tiste pesmi napisal kot njemu neznan brezdomec, živeč nekje na Irskem.))

K svoji pesmi Ob needinosti brezdomcev bi pripomnil le to, da je čedno umetniško tiskana. Kam bo spadala, če se ozremo na Detelovo vrednostno lestvico, ki jo podajaja v kritiki mojih pesmi (str. 145-157)?

(Svetovno) znani literarni kritik Matthew Arnold pravi nekje, da je prva in zadnja naloga vsakega kritika, da pokaže vse, kar je dobrega v kakem literarnem delu. Detela je to storil; če je in koliko je v tem pretiraval, ga morajo soditi drugi. Meni je njegova kritika pomagala do razumevanja lastne zamotanosti; in vlila mi je novega poguma. Za oboje sem kritiku iz srca hvaležen! Naj mi vsi sveti pesniki (in pesnice) v nebesih posredujejo milost, da bom svoje pesniške napake jasno spoznal, se jih odkritosrčno kesal in jih dosledno popravjal! Pesem – in vsaka umetnost, dragi MED – gradi novo življenje. Zdi se, da je narava prispevala osnovo in nekatere komponente, da jih umetnik pri-vzame in z njimi gradi dalje. Ker sem se drznil napisati toliko ponosnih misli (glej Brumnovo ustvarjalno tabelo na str. 104), naj dodam še to enačbo: polnovredno človeško življenje = s kakršnokoli umetnostjo obogateno življenje. (Po tej formuli je svetnikovo življenje bogato na umetnosti ljubezni; oprostí kopico abstraktnih izrazov.)

Dragi MED! Po Jeločnikovem razglabljanju v avgustovem Glasu, da pravzaprav ni več starega meddobja, se mi zdi tvoje ime po vsej pravici okrajšano: ker si mé d našim srcem. Toda: ali res ni več med-dobja? Kdorkoli je našel zate to besedo, je mislil brihtno: značilnost meddobja je, da je med dvema dobama; in preteklost zmeraj odhaja od nas, in prihodnost zmeraj prihaja, in kar smo in imamo, je meddobje, včasih dolgo, včasih kratko, včasih nerazumljivo, včasih natanko opredeljeno, potem ko je bilo zdrknjeno v preteklost. Dragi MED, ali ni tako dobro? To dejstvo, da neprestano nihava v bodočnost. Oprostí, da sem citiral le po spominu. To pismo ti pišem pravzaprav tri ure južno od Tokia, na službenem potovanju (kakor pravijo): nimam ne pisalnega stroja ne virov pri roki. Kdaj me prideš spet obiskat? Bral sem na vlaku, na avtobusu, na pločniku, na kolodvoru; tu sem trčil (med branjem sem se lahko premikal ob zidu) v debelega gospoda, ki pa

sunek najbrž ni preveč občutil. Nič ni rekel, ker imajo Japonci veliko spoštovanje do vsakogar, ki čita. Če se prav spominjam, se je nekoliko nasmehnil. Bil je postajni načelnik (s tremi zlatimi črtami na rdeči železniški kapi). Med pisanjem tega drugega odprtega pisma tebi je začelo deževati. Odnokod se plazi vonj po pečenki, najbrž pri sosedovih (g. T. je živinozdravnik). Zdaj bo postalo hladno, a moskiti še vedno muzicirajo. Čul sem, da le oni rdeče barve prenašajo japonsko spalno bolezen. Upam, da me ne pičijo, ker bi ti še rad napisal dosti pisem. Seveda, ko me prideš obiskat. Upam, da ti pišejo tudi od drugod. Ne morem si predstavljati, da te lahko mirno sprejemajo v afriških džunglah; med ameriškimi nebotičniki, na avstralskih savanah (je izraz pravičen?), v

evropskih obmejnih predelih. Nekaj se gotovo pri tvojem obisku z-gane. Ali imajo tudi v Evropi rdeče moskito? Tu pri nas si pomagamo s preventivnimi injekcijami; baje pomagajo.

Dragi MED, kdaj me boš spet obiskal?

Tvoj vdani

Vladimir Kos.

obletnice

sto let besov

TA ZAPIS je namenjen za stopetdesetletnico rojstva FJODORA MIHAJLOVIČA DOSTOJEVSKEGA (1821) predvsem pa za sto let enega njegovih največjih del – Besi. Dostojevski je napisal ta roman s posebnim namenom povedati svetu, da Bog noče uničiti Rusije, ki ga je častila iz globin narodove duše in ki je bila stoletja usodnostno zaverovana v svoje odrešenje. Snov Besov je zgodovinsko realna in obenem mistično preroška; pomeni najbolj ognjevitost obsodbo nihilističnega gibanja, kar jih poznamo. „Kar pišem zdaj, je tendenčno. Izraziti se hočem z ognjem. Nihilisti in zahodnjaki bodo vzdignili krik in vik, imenovani bodo za reakcionarja, vendar – k vrugu z njimi! Jaz bom povedal, kar mislim.“ Tako je pisal Dostojevski aprila 1870 svojemu založniku, medtem ko je pripravljaval Beso. Delo je izhajalo v Ruskem Glasniku od začetka 1871 do decembra 1872. Pisatelj je doživel z njim popoln polom; kritika ga je napadla z vseh strani: Besi so fantastično pretirano, absurdno delo – Dostojevski je zdrknil z njimi dokončno v zaton. Avtor sam pa je odgovarjal v pismu prijatelju Strahovu: „To, kar večina ljudi imenuje fantastično in nerazumljivo, je zame najgloblja resničnost. V glavnem me ne zanima zunanja snov romana, ampak ideja.“

GLOBLJE ZANIMANJE za tega velikega klasika ruskega romana se je začelo na začetku tega stoletja. Danes gre Dostojevskemu priznanje očeta modernega romana. Njegovi najizrazitejši razlagalci in kritiki na Zahodu so Romano Guardini, Henry Troyat; o njem je pisal André Gide (1923), na katerega je Dostojevski tudi znatno vplival. Edward Garnett ga je (1906) označil kot pisatelja „bogatega in brezmejnega realizma“. Swinnerton (New York, 1934) piše, da so osebe v Bratih Karamazovih in v Zločinu in kazni „bolestne, nore in vehementne“. Albert Camus je kot zadnje delo pred ponesrečenjem dramaturiziral Beso; Camusa zanima vprašanje absurdnosti samomora, ki ga v Besih obravnava Dostojevski v zvezi z izjavo Kirilova, ki pravi: „Storil bom samomor, da dokazem svojo strašno svobodo.“ Med ruskimi kritiki je prvi sodil o Dostojevskemu delu V. G. Bjelinski, ki je leta 1846, po izidu Bednih ljudi in Dvojnika, zapisal: „Njegov talent je takšen, da ga ni mogoče spoznati in razumeti takoj.“ V dvajsetih letih tega stoletja je pisal o njem emigrant Nikolaj Berdjajev, medtem ko so ga v Rusiji kolikor toliko rehabilitirali šele po drugi vojni in po incidentu Ždanova. Pri nas v Sloveniji je pisal o Dostojevskemu Josip Vidmar: „Beležke o Karamazovih“ (LZ, 1931); v članku „F. M. Dostojevski: Krotko dekle“ piše (1950): „Celota dela Dostojevskega je bila na žalost posvečena nerealni, mistični miselnosti in je imela zaradi tega kljub pomembni vlogi, ki jo je odigrala v ruski in evropski književnosti, družbeno reakcionarno in nezdrav vpliv.“ Bratko Kreft primerja Dostojevskega in Bloka: „Kar je za Dostojevskega Legenda o velikem inkvizitorju, to je za Bloka pesem Dvanajst“ (JIS, 1965, X, 1). (Znana je tudi razprava Antona Ocvirka „Dostojevski in moderni roman“ (Sd 1967, XV, 4).

Dostojevski je v neki meri predstavnik klasičnega ruskega realizma, kot so ga ustvarili Turgenjev, Tolstoj, Gončarov – a ga oblikuje predvsem v notranje, psihične dimenzije. Preko realne zdanjosti se podaja v nadčasovnost in onstranost duševnosti. Oblikuje več kot samo realno podobo človeka; osebnoti cepi v plasti in iz njih neusmiljeno trga psihične spreplete ter jih nato do skrajnosti povečane uredničuje in oživlja na površini – psihična realnost osvet-

ljuje z dramatično lučjo epsko realnost. In vendar, če primerjamo Dostojevskega s Proustom, vidimo, da se njegove podobe uredničujejo manj v poetično psiholoških in bolj v konkretnih, življenjsko psiholoških dimenzijah.

Iz romanov Dostojevskega diha osebna in družbena prizadetost; pisatelj je sam intenzivno doživljal rusko družbeno bolečino. Prišel je do spoznanja, da je to tragična družba. Sin revnega moskovskega zdravnika je že v mladosti doživljal občutke odtujenosti, ki so se mu porajali iz spoznanj družbenih razlik. Že po naravi je bil bolešno občutljiv in duševno napet, zato morda težko razumljiv med prijatelji – zanimiva je oznaka, ki jo je podal N. Strahov: „Dostojevski je bil hudoben, zavisten, nizkoten človek.“ Osebnost in družbeni kompleksi so se mu poglobili, ko je na vojaški inženirski akademiji prišel v stik s tovariši iz aristokratskih družin. Napredoval je do oficirja, a je izstopil iz vojaštva in se posvetil literaturi. Pisati je začel, ko mu je bilo kakih dvajset let. Najmočnejše je vplival nanj Gogolj; od tujih Dickens, Balzac, Sandova, Molière; znano je, da je precej motivike sprejel in obdelal po Hoffmanovih pripovedkah.

Po izidu romana v pisemih Bedni ljudje (1846) je pisatelj dosegel velik uspeh – Bjelinski ga je navdušen pozdravil kot novega Gogolja. Vendar je bila slava precej kratkotrajna: čudaško vedenje, kompleksi, predvsem pa odtujenost veliki družbi so bili vzroki, da so ga kritiki začeli napadati. Dostojevski se demoralizira, išče tolažbe v družbi mladih revolucionarjev, ki jih je vodil Petraševski. Leto 1849 je bilo za pisatelja usodno – zasekalo je z brutalno silo njegovo nadaljno življenjsko in pisateljsko pot. V noči od 22. na 23. april je policija zarotnike prišla in vrgla v ječo. Dostojevski, ki ni bil ne socialist ne revolucionar, je bil obsojen na smrt. Pomilostitev je prišla tik pred ustrelitvijo – pravzaprav je bila vsa stvar samo farsa, ki jo je uprizoril car, da bi ostražil mlade revolucionarje. Dostojevski je dobil nato štiri leta robije v Sibiriji – v katorgi. „Mogoče je, da me je Vsemogočni poslal tja, da bi mogel spoznati življenje, kot je v resnici ter ga posredovati drugim.“ Iz teh sibirskih doživetij in spoznanj izvira delo Selo Stepančikovo (1859) in predvsem Zapiski iz mrtvega doma (1861), ki mu je prineslo novo priznanje v Rusiji in v Evropi.

DOBA od leta 1859, ko se vrne v Petrograd, pa do 1866, ko napiše Zločin in kazni, je za Dostojevskega doba neprestane borbe z revščino. Upniki ga napajo in mu grozijo z zaporom. Pisatelju uspe oditi (1862) na Zahod; potuje po Italiji in Švici, gre v Pariz in London. Tu spozna tisti dekadentni spiritualizem, ki ga vključuje v svoja dela – najti ga je tudi v Besih. Naslednje leto potuje ponovno po Nemčiji s Pavlino Suslovo. Srečo poskuša v hazardnih igrah, na ruleti, a izgubi vse.

Pri svojih petintridesetih je pisatelj, ki piše Zločin in kazni, v brezupnem položaju. Balzac še zdaleč ni poznal takšnega pekla. Dostojevski piše: „V vsakem trenutku življenja mi zeva nasproti eno samo žrelo – pomanjkanje. In ljudje hočejo, da jim ustvarjam umetnine! Naj pogledajo, v kakšnem stanju delam – proletarec v literaturi!“ Roman Zločin in kazni je bil napisan pod vtisi zaporov in ob neposrednem doživetju zločinstva, a snov je pisatelj pomaknil v psihološke in metafizične ravni. Nevrotična narava mu je kot ustvarjena za razglabljanje človeških in nadčloveških strasti, vzrokov in posledic. Ruskega človeka vidi

Dostojevski v kaotični družbi, ki jo požira nered in mistična zanesenost. Strasti, ki raste iz tega osnovnega družbenega gnitja, je popisal Dostojevski v Zapiskih iz podtalja (1864).

V FEBRUARJU 1867 se je pisatelj – na divje starec – oženil z mnogo mlajšo Ano Grigorjevno, vendar sta pred upniki takorekoč pobegnila iz Rusije in v Ženevi je nato prisostvoval Dostojevski Kongresu za mir in svobodo. Ogorčen nad protiruskim govorom, ki ga je imel Bakunin, je začel pisati Idiota. Tudi tu je izražena v bistvu ista ideja mistične koncepcije človeka. Snov, ki jo je prikazal v Zločinu in kazni, dobi tu svojo drugo stran – če je zločin sad tragične človeške usode, je absolutno dobro prav tako tragično, kaže se kot nekaj neživljenskega, neumnega in boleznega. Zlo in dobrota, kakor ju pojmuje in oblikuje Dostojevski v svojih delih, sta latentni v ruski duši, a Dostojevski ju v svoji literarno psihološki analizi potencira do strastne, absurde skrajnosti. Nič čudnega ni, če je Dostojevskijev človek, sad kontrastov in odrešenjske miselnosti – zmožen zasadi svojemu bratu nož v srce in obenem jokaje moliti za odpuščanje.

V Dresdenu je obiskal Dostojevskega brat njegove žene Ane Grigorjevne, študent na agronomskem inštitutu v Petrovskem, ki je poznal podrobnosti nihilističnega gibanja, skrivne akcije, umore. Pisatelj je navdušil in obenem izzval v njem odpor do nihilistične revolucionarne dejavnosti. V strastnem, vizionarnem zanosu začne pisati Bese. „Glavni dogodek mojega romana bo umor, ki ga je nad Ivanom izvršil Nečajej,“ piše založniku, ki mu pošlje predujem, da se lahko vrne v Rusijo.

V BESIH je Dostojevski poglobil svoje dosedanje ideje o slabem v politične in religiozne dimenzije. Za podlago je vzvel revolucionarno vrenje v Rusiji, vendar pa bi bilo nepravilno in samovoljno aplicirati njegove opise demonskosti in zlega na katerekoli poznejše zgodovinske dogodke v Rusiji ali zunaj nje. Dostikrat gledajo v Besih samo ruske socialiste, vendar bi – če si hočemo za razumetje romana pomagati z bližnjim konkretnim primerom – lahko našli tu, v Ameriki, prav takšno družbo „besov“, ki se izživlja v nemoralnosti in v političnih, ekonomskih mahinacijah. To niso romantični zanesenjaki, prekipevajoči od utopičnih človečanskih in odrešenjskih mitov, ampak suhi in hladni računarji, ki se bijejo samo za denar.

Dostojevskega roman ni pisan v realističnem slogu. Kot bi si morda človek želel, da bi spoznal dejansko stanje tistih prvih časov ruskega nihilizma. Irealne, satanske figure se premikajo kot v nekem sanjskem svetu. Revolucionarji, ki jih kaže Dostojevski v Besih, so mistificirane podobe, ki bi bile lahko prav tako last srednjega veka, kot modernih nacističnih ali rasističnih klanov.

Večina oseb v romanu je groteskno deformiranih – in vendar so neusmiljeno resnične. Pjotr Stefanovič je npr. vzet po tedanjem nihilistu in likvidatorju Sergeju Nečajeju. Apatični in vulgarni Stavrogin, intelektualni Štefan Trofimovič, epileptik Kirilov, škof Tihon in drugi so usodnostne osebnosti, gnane z neko nedopovedljivo nujnostjo proti njihovemu tragičnemu historičnemu cilju.

Zgodba romana je osredotočena v družbi konspiratorjev, ki delujejo kot nihilistična in socialistična celica v nekem

provincialnem ruskem mestu. Vendar pa ves argument služi Dostojevskemu predvsem za to, da pokaže resnični obraz ateizma, ki izvira iz moralne propalosti, pa tudi da napové v preroškem duhu rešitev Rusije, ki je mati tistega v bistvu svobodnega slovanskega človeka – delovnega, osveščena, krščanskega. Teza, ki jo postavi Dostojevski, je: Bog ljubi Rusijo in hoče, da grede besi iz nje. Motto romana je vzet iz evangelija: „Bila pa je tam velika čreda svinj, ki so se pasle na gori. In prosili so ga, da bi jim dovolil iti vanje, in dovolil jim je. Hudi duhovi so torej zapustili človeka in šli v svinje; in planila je čreda po bregu v jezero in se utopila. Ko so pa videli pastirji, kaj se je zgodilo, so zbežali in razglasili po mestu in po vaseh. In šli so gledat, kaj se je zgodilo, in so prišli k Jezusu in našli človeka, iz katerega so bili odšli hudi duhovi, sedečega pri nogah Jezusovih, oblečenega in pri zdravi pameti. In obšla jih je groza. Kateri pa so bili videli, so jim povedali, kako je bil obsedenec rešen.“ (Lk 8).

Nikolaj Vsevolodovič Stavrogin, glavna osebnost celice, pripoveduje Tihonu v svoji izpovedi: „Živel sem v tisti Sodomi osamljen, čeprav me je obkrožala vedno bučna družba tovarišev. Mislim, da smo zagrešili mnoge podlosti in zločine...“ V Stavroginu je povzeto eksistenčno razpoloženje vseh tistih mladih, deformiranih in prevratnih romantikov – nekaj Sartrov gnus do vsega: „Spominjam se, da sem se v tistih dneh ukvarjal s teologijo in to zelo resno. Vse to me je nekoliko raztreslo, a potem sem bil še bolj dolgočasen. Kar se tiče mojega družbenega ravnanja, se mi je porajala želja, da bi razbil vse – če bi bilo vredno tega...“

Stavrogin se zaveda, da je zagrešil grozoten zločin. Morda enega ali mnogo – Matrijoča, dvanajstletna bebasta deklica se je obesila in Stavrogin se čuti krivega. Dobro in zlo sta v tem trenutku zanj eno. „Zame ni odpuščanja!“ ječi, a obenem skoraj kriči: „Poslušaj – jaz hočem odpuščanje zase! To je moj glavni cilj, moj edini cilj – vse drugo je laž!“

Takrat pa, na koncu izpovedi, se je menih Tihon nenadoma vzravnal, razklenil roke, obraz se mu je grozotno skremžil. „Kaj ti je, kaj ti je?“ je kriknil Stavrogin in se vrغل nanj, da bi ga zadržal. Zdela se je, da bo menih padel.

„Vidim... jasno vidim,“ je z rezkim glasom, v katerem je bilo čutili silno trpljenje, kriknil Tihon, „da nisi bil, nesrečni človek, še nikdar tako blizu novemu zločinu, mnogo hujšemu kot je ta!“

Vendar pa je Dostojevski, eno ali dve strani pred to dramatično napovedjo zločina, ki bo storjen kot izhod iz prejšnjega zločina, napisal odstavek, v katerem govori Tihon besede, ki so morda vrh Besov in vrh mistike vseh časov, odkar more človek upati v odrešenje: „Na to ti bom odgovoril tole: če si boš mogel sam odpustiti, ti bo tudi Kristus odpustil! O ne, ne! Ne verjemi! Kletev sem izrekel. Tudi če se ne boš sklenil sam s seboj in si ne boš odpustil, tudi takrat ti bo odpustil zaradi svojega velikega trpljenja. Človeški jezik nima besed, da bi izrazil vse poti Jagnjeta. Kdo bo doumel vse njegove globine? Kdo bo izmeril, katere presega vse mere?“

FRANCE PAPEŽ

TOKRAT SODELUJEJO:

- s pesmijo – FRANCE PAPEŽ, VLADIMIR KOS, KAREL RAKOVEC, NACE POLAJNAR, TED KRAMOLC, FRITZ DIETRICH
- z esejji: ŠTEFAN SLAK, MILAN KOPUŠAR, RUDOLF ČUJEŠ
- s prozo: FRANK BUKVIČ, LEV DETELA
- s kritiko: VINKO BELIČIĆ
- v problemih in glosi: ALOJZIJ KUKOVICA in FRANCE PAPEŽ
- z umetniško prilogo: akad. slikar BOŽIDAR KRAMOLC

V TISKU JE 3. ZVEZEK XII. LETNIKA

revije

meddobje

uredil in opremil
FRANCE PAPEŽ

ta zvezek bo izšel sredi oktobra

kulturni večeri ki so bili

SKOZI PRIZMO OKROGLE MIZE je bil naslov 7. kulturnemu večeru, v soboto 19. avgusta 1972. V okviru Teološkega odseka je o gornji temi govoril njegov vodja dr. Mirko Gogala. V prejšnji številki smo zapisali samo, da je večer uspel. Tokrat prinašamo izvleček Gogalovih izjav s posebnim ugotovilo, da je bil ta večer kot že lanski o tem predmetu velik dogodek, vsaj za slovensko argentinsko skupnost, v reševanju naše zdomske problematike.

Gogalovo predavanje je skušalo zajeti glavne misli lanskim govornikom okrog okrogle mize o Problematiki naše politične emigracije v luči cerkvenega nauka; v istem vrstnem redu, kot so lani govorili. Predavatelju se je tako ponudila priložnost, da je obravnaval najrazličnejša vprašanja, ki teže naše zdomstvo: govoril je o važnosti cerkvenega nauka pri reševanju izseljenjskih vprašanj; o pravilnem pojmovanju politike, narodnosti in državljanstva; o integraciji in asimilaciji; o političnem poslanstvu emigracije; o politični in nepolitični vzgoji mladine; o potrebnosti aktivne udeležbe mladine pri reševanju posebno mladinskih vprašanj; o posegu slovenske žene v miselno reševanje naše zdomske problematike in podobno.

Predavateljeva izvajanja so bila objektivna, stvarna, očitala so veliko spoštovanje do posameznih oseb; a zato niso bila manj jasna, manj otipljivo zgovorna. Najvažnejša mesta lanskim izvajanjem sogovornikov je predavatelj dobesedno citiral: vsak poslušalec si je lahko ustvaril osebno mnenje o predavateljevem pravilnem ali nepravilnem razumetju misli in izvajanj lanskim kontestatorjev, pa tudi o tem, koliko velja njegova kritična presoja posameznih citatov. Tako se je predavanje, četudi je bilo napisano, spremenilo v resničen razgovor s poslušalci – kar je živo aktualnost tega pomembnega večera samo povečalo, – saj se je predavatelj skušal živeti v to, kar je vsak posamezni lanski kontestator govoril, in je skušal tudi njemu osebno odgovoriti. Takšen način predavanja je med nami nov; izkazalo se je, da tudi potreben; odobravanje je pričalo, da tudi uspešen. Ta novost je v naši zdomski skupnosti zares potreben vzvod – naj ne ostane osamljen! – če se hočemo med seboj razumeti in si iskreno drug drugemu pomagati pri bistrenju in razčlenjanju naših skupnih zdomskih vprašanj in vsega, kar je z njimi v zvezi. Res je, da večina številnih poslušalcev tega večera na takšen način razpravljanja ni bila navajena; res pa je tudi, da se mu bomo morali privaditi vsi in si ga privzeti, če res iskreno želimo priti do zrelosti razgledov in motrenj naše zdomske zdanosti. Slovenskemu političnemu zdomstvu utegnejo takšna prikupna razglabljanja, kot jih je nakazal in pokazal v tej novi moderni tehniki ta večer, več kot veliko koristiti.

V dolgem, živahnem, a vseskozi mirnem in spoštljivem razgovoru po predavanju je predavatelj odgovarjal na vprašanja in odgovore, ki so mu jih zastavili: dr. Brumen, Pavle Fajdiga, Avgust Horvat, dr. Krivec, ga. Batageljeva, ga. Zorec Sušnikova, Janez Zorec in Rudi Bras.

Besedilo dr. Gogalovih izjav bo v celoti objavljeno v Meddobju.

m. t.

ALEŠ UŠENIČNIK IN NJEGOVO MESTO V SLOVENSKI FILOZOFIJI. To je bila tema, ki jo je na 8. kulturnem večeru, v soboto 2. septembra 1972, v gornji dvorani Slovenske hiše, razvijal dr. Vinko Brumen. Večer, ki ga je pri-

pravil Filozofski odsek, ki ga je njegov vodja dr. Alojzij Kukovica DJ vodil, je bil občasna počastitev 20-letnice smrti velikega slovenskega krščanskega filozofa Aleša Ušeničnika.

Predavatelj je svoje misli razvijal v temle očrtu: Ušeničnik je bil rojen 3. julija 1868 v Poljanah na Gorenjskem. Zanimivo je, da je bil v mladih letih pod Tavčarjevimi vplivom. Študiral je v Rimu – bil je v neprecenljivi šoli Družbe Jezusove in sv. Tomaža Akvinca. Med svetnimi častmi, ki jih je dosegel, je predavatelj v pregledu njegovih življenjskih podatkov omenil članstvo v Akademiji znanosti in umetnosti in v Ljubljani. Vendar je bil po zadnji vojni izločen, ker ga enostavno niso vstavili v seznam članov, o njegovem prejšnjem članstvu pa se sploh ni govorilo. Kot študent je bil liberalnega mišljenja, ki je bilo v tistih časih aktualno. Svoje pesmi je objavljaval pod psevdonimi. Aleša Ušeničnika poznamo predvsem kot filozofa. Predavatelj je našel 15 knjig njegovih del. Med najvažnejšimi so: Sociologija (1910); Več luči (Mahnič, 1912); Knjiga o življenju (1916, 1929, 1941), ki je njegovo najbolj popularno delo; Uvod v filozofijo (1000 strani, 1921-1942); Ontologija; Filozofski slovar. Za Orle in Mladce je napisal Socialno vprašanje, Socialno ekonomijo in Knjigo načel. Znana je bila njegova knjiga Dialektični materializem, ki so jo uporabljali tudi marksisti zaradi pomanjkanja lastnega slovtva v slovenščini. Obzorje, v katerem srečujemo Aleša Ušeničnika, je doba največje krize v slovenski in svetovni filozofiji. Od sredine 18. stoletja nimamo pri nas nobenega znanstvenega filozofskega dela, niti ne sholastičnega. V to praznino je vdrl šele Anton Mahnič, ki je bil prvi predstavnik slovenskega neotomizma, njegovo delo je v zmanjšanem in bolj kritičnem duhu nadaljeval Francišek Lampe, predvsem pa Aleš Ušeničnik.

Predavatelj je citiral Alfreda Šerka, ki je dejal, da Ušeničnik sploh ni bil filozof... in Kocbekov zapis o Ušeničniku iz Listine, kjer stoji: „Mahoma mi je stopila pred oči akvinsko nerodna podoba njegovega telesa z debelo spodnjo ustnico in elegantno ostrimi lik njegovega skrivnostnega duha. Pod čudaštvom učnega teološkega filozofa se skriva tragično bitje, ki se ga, žal, ne morem ovesti. Ušeničnik je Razodetje preveč istil s sistemi in teološkimi šolami, bil je tomist na način, kakor da je Tomaž Akvinski vse povedal in enkrat za vselej izčrpal neznansko krščansko skrivnost.“

Dr. Brumen je, nasprotno, v svojo študijo o Ušeničniku postavil osrednje dognanje: Ušeničnika štejem med sholastične filozofe, vendar s svojiskim in osebnim prijemom. Bil je dovolj elastičen duh, da je spoznal, kaj je tomizem in kaj ni. Srce Ušeničnikove filozofije je bila spoznavna teorija, ta pa je bila šibka v sholastiki. Reči moremo, da je Ušeničnik filozof, ki izhaja iz tomizma, vendar si kritično osvaja mnoge moderne poglede. Tudi je sprejemal največ iz nemške filozofije, ki ni bila sholastična. Zanimiva izjava filozofa v tem pogledu je bila tale: Ne nazaj k Tomažu, ampak naprej s Tomažem! Predavatelj je nakazal tudi razmerje Ušeničnika do Franceta Vebra – bilo je razumevajoče, čeprav je Veber hodil po čisto drugih filozofskih poteh in ni bilo med njima skoraj nobenih stikov.

Po predavanju, ki ga je prišlo poslušat kakih 35 obiskovalcev, se je razvil dokaj obširen razgovor.

f. p.

9. kulturni večer XIX. sezona

sobota, 7. oktobra 1972 ob osmih
v gornji dvorani slovenske hiše

večer poezije vladimira kosa

audiovizual

dober večer, tokio –
za ljubezen in smrt
in še kaj...

gledališki, glasbeni in literarni odsek

knjige knjige knjige

martin jevnikar o ilijeji „hudi pravdi“

V eni zadnjih številok tržaških Literarnih vaj je prof. Jevnikar ocenil tudi Lojzeta Ilije Hudo pravdo, „povest iz domobranskega življenja“, ki je kot redna knjiga izšla lani v naši založbi. Ko na kratko oriše Ilijevo življenjsko in pisateljsko pot, se kritik s temle razpravljanjem zamisli ob Hudi pravdi:

HUDA PRAVDA je prvo slovensko leposlovno delo, ki je zajeto iz domobranskega življenja, ki je napisano odkrito, pošteno, brez pretiravanja na desno in levo. Čutiti je, da je pisatelj sam živel to življenje in da se mu je pridružil z vsem prepričanjem. V začetku je najprej stvarno prikazal osnove in problematiko domobranstva sploh, njegove ideološke temelje in cilje. Glasnik idej je pater Anzelm, ki prihaja iz manjšega doljenskega mesta v vas, kjer je domobranska postojanka. Pater na dolgo in široko razlaga te nazore, analizira svetovni komunizem, njegovo mednarodno povezanost, zavrača trditve o sodelovanju z okupatorjem, poudarja narodni značaj tega boja in je do nasilne smrti, ko ga ponoči ugrabijo in ubijejo, vodilna osebnost vse povesti. Silno je delaven in nesebičen, njegova smrt je pretresljiva, podobna junakom v starih tragedijah.

sovretove nagrade 1971

SOVRETOVE NAGRADE, ki jih vsako leto prejmejo slovenski prevajalci za najboljše prevode svetovnih modernih in klasičnih del, so bile za leto 1971 na predlog žirije, ki ji predseduje prof. Janko Moder, podeljene letos trem prevajalcem. Ti so:

Pesnik Kajetan Kovič za prevod zbranih pesmi avstrijsko-nemškega pesnika Geoga Trakla. S prevodom je v slovensko prevodno slovstvo uvedel najizrazitejšega predstavnika ekspresionizma, ki že od začetka stoletja tako zelo vpliva na evropsko poezijo in dramatiko, posebej na slovensko med obema vojnama; v mnogem tudi na likovno umetnost.

Drug problem, ki ga rešuje povest, je razmerje med domobranci in četniki. Ti žive od prvih, prejemajo od njih vso pomoč, a hočejo ostati „čisti“, da bi po prihodu zaveznikov, na katere računajo, prevzeli oblast.

V tem okviru se odvija vsakdanje življenje v domobranski postojanki. Vojaki so kmetje iz bližnje okolice, in če le morejo, hodijo podnevi domov na delo, ponoči pa se vračajo na postojanko. V glavnem odvrtačajo s pohodi partizane, da se ne morejo za stalno naseliti v okolici, le enkrat pride do resnejšega napada na postojanko. Nekateri ljudje so zelo živi, polni kmečke modrosti in šegavosti. Ilija je plastično prikazal tudi trpljenje nezavarovanih kmečkih ljudi, ki so se morali pokoravati trem oblastem: okupatorju, partizanom in domobrancem. Vsi so pazili nanje, vsak je imel svojo mrežo obveščevalcev, zato jih je toliko padlo, ob razsulu pa toliko odšlo preko Avstrije po svetu. Idejna zmešnjava med vojno je bila velika, segla je celo v samostan in razdvojila patre. Pater Benedikt je celo zapustil samostan in se preselil k neki vdovi, a je malo pred koncem, ko je spoznal svojo zmoto, plačal za življenjem.

Knjiga Huda pravda je po vsebini zanimivo in novo delo, na nekaterih mestih napisana prepričljivo in umetniško močno, drugod nekoliko preveč raztegnjeno. Zanimiv je slog, ki spominja na naše klasike, na kakega Trdino ali Erjavca. Knjigi je napisal nekaj spremnih besed Tine Debeljak.

Ivan Minatti za prevod pesmi Koče Racina in Izeta Sarajlića. Oba prevoda sta, kot je ugotovila žirija, zgledni poustvaritvi v temelju različnih pesniških občutij in oblik.

Radojka Vrančičeva za prevod romana Marcela Prousta (ob stoletnici tega francoskega začetnika modernega romana) „V Swannovem svetu“. Roman je prvi iz slovitega cikla Proustovih del „Iskanje izgubljenega časa“. Žirija je ugotovila, da Vrančičeva, „s suverenim znanjem obeh jezikov, ki ga dokazuje s prevodi številnih zahtevnih avtorjev, je pri iskanju adekvatnega izraza za Proustov veliki tekst dala eno od zrelih poustvaritev Proustove umetnine, kar dokazuje, da je slovenščina enakovredna partnerka francoščine“.

V OCENO SMO PREJELI

DRAGA 1968 (Trst); SLOVENSKO USODO KROJIMO VSI (Trst); AMFORA ČASA, pesniška zbirka Borisa Pangerca (Trst); Milutin Buhara PREGREST ŽIVOTA, pjesme (London); Alojzij Geržinič, POUK V MATERINŠČINI ALI NE (Sij, Buenos

Aires); ZBORNİK SV. SLOVENIJE 1970 (Buenos Aires); Martin Jevnikar, FINŽGARJEVA PISMA FERDINANDU KOLEDNIKU (Mohorjeva, Celovec); dr. J. Kolarič ŠKOF DR. GREGORIJ ROŽMAN II (Mohorjeva, Celovec).

Jože Pogačnik, SLOVENSKO ZAMEJSKO IN ZDOMSKO SLOVSTVO (Kosovelova knjižnica, Trst) Boris Pahor, Odisej ob jamboru (2. izdaja, Kosovelova knjižnica, Trst) Franc Sodja, Lepo je biti mlad (Baragovo misijonišče, Buenos Aires)

VREDNA KNJIGA OB 110-LETNICI SMRTI

dr. franc kovačič

anton martin slomšek
božji služabnik

Baragovo misijonišče v Lanúsu pri Buenos Airesu je za 100-letnico Slomškove smrti izdalo ponatis življenjepisa svetniškega škofa, enega največjih slovenskih kulturnih delavcev.

Knjiga je danes še vedno aktualna.
320 strani z ilustracijami!

V platno in v karton vezana:
30 (3000) ali 25 (2500) pesov v Argentini;
drugod po 3.50 in 3 dolarje ali protivrednost.
Naroča in plačuje se na ime: **Ladislav Lenček CM**
Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Urednik Nikolaj Jeločnik, sourednika France Papež in Ladislav Lenček. Za podpisane članke odgovarja avtor. — Tiska Editorial Baraga SRL., Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na ime Ladislav Lenček CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina. — Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Acción Cultural Eslovana), Valentín Debeljak, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

CORREO
ARGENTINO
Suc. 6 y 7 (B)

TARIFA REDUCIDA
CONCESION 6228

R. P. I. 953701